

MIKSÓ LÁSZLÓ (volt agitátor, jelenleg általános iskolai magyartanár)

1981-1982

— Apám származásra nézve törpegazda volt, nagyapámnak volt hét hold földje, ahhoz bérelt földeket. De ez kevés volt ahhoz, hogy megéljenek belőle, ő mindjárt elment szolgálni. Még mielőtt megnősült volna a plébános kocsisa volt Héderváron, valami Cserhalminak nevezték a plébánost. 1945-ben földhöz juttatott lett. Négy hold földet kaptunk, mert négyen voltunk testvérek; minden gyerek után egy holdat, és attól kezdve hát maszek kisgazda lett volna. Ezt csinálta ameddig tudta — végeredményben 1950-ig nagyjában. Ugyanis közben az öcsém elment tanulni 1947-ben Esztergomba a ferences gimnáziumba. Kis Marianumnak hívták. Mária országa vagyunk pap lett belőle.

— Az öccse máig is pap?

— Igen. Pesten van, Kőbányán. Ő a kőbányai plébános.

- Önnek mennyi iskolája volt?

- Elvégeztem a hat elemi, aztán 1938-47-ig nem tanultam. 1947-49-ig az általános iskola felső tagozatát ismételtam, akkor még úgy hívták, a kétéves dolgozók iskolájában.

— És kinek az indíttatására?

— Senkinek az indíttatására.

— No, de hogy nyílt erre lehetőség? Két év alatt elvégezni négy osztályt.

— Így nyílt erre lehetőség, hogy megindították a dolgozók iskoláját országosan, és itt Héderváron is a grófnak a kastélyában. A kastély a felszabaduláskor tüzérségi laktanya volt 3 évig a tüzérségi laktanya után pedig hospitál kórház nemibeteg-gondozó a katonák számára, akik ilyenbe megbetegedtek. Itt ápolták őket. Utána iskola lett. Annyiban előkelő dolog volt, hogy volt hely bőven volt, mert negyven szobás a kastély. Ebben volt a népi kollégium és a dolgozók iskolája. 1948-ban végeztem. Szerettem volna tovább tanulni, de vacilláltam: menjek, vagy ne menjek. Ami döntően befolyásolt, az az egészségem volt az, hogy rövid a lábam, rövid a karom és ez a fizikai munkában, az emeléseknél zavart. Mondtam a barátaimnak: a karommal nem bírom a munkát, a lábammal se bírom úgy a munkát, a fejemmel kell dolgoznom. És akkor szóba kerültek a szakérettségis tanfolyamok. Akkor már talán második éve működtek, a harmadik év kezdődhetett.

— Honnan tudta, hogy vannak?

— Honnan tudtam? Az első forrásom egy utcánkbeli lány volt, szintén szegény lány. Neki voltak nővérei Pesten, többnyire háztartási alkalmazottak —, s amikor hazatértek, tőlük hallottam. A lány is szakérettségis lett, földrajz-biológus szakon elvégezte az egyetemet. Meg aztán újságolvasó voltam. 1950. május 1-én a kastély parkjában a tenispályán rendezték a május 1-i ünnepélyt. Ott voltunk mi, barátok együtt, és jött a postás. Vettünk újságot, ahányan voltunk annyi félét, egyik ezt olvasta, a másik azt olvasta mindegyikben benne volt, hogy lehet jelentkezni szakérettségire megmondták, hogy hol: aki üzemben dolgozik, az állami gazdaság vezetőségénél, akik középiskolába járnak, a középiskola igazgatójánál. Mi éppen akkor napszámba jártunk az állami gazdaságba. Tavasz munkák voltak: répaegyelés nagyon fárasztó volt. Na, mi akkor jelentkezünk hárman. Három unokatestvér: én, Feri és Tóth István. Na és mi ketten a Tóth Istvánnal Kalocsára kerültünk. Magyar-történelem tanári szakra jelentkezünk mind a ketten.

— Az apja mit szólt hozzá, hogy mind a két fia elment tanulni? Nem örülhetett neki. Kellett volna még otthon a segítség, nem?

— Pontosan. — Nem beszéltem vele meg. Apámmal nem voltam jó viszonyban már azután, hogy legény lettem éppen azért, mert nem bírtam a munkát. Mellé egy olyan ember kellett volna, aki erős, bírja a fát vágni, bírja a kapálást, bírja ezt-azt. És akkor bírja őt tehermentesíteni, vagy legalábbis vállvetve dolgozni vele.

— Volt valami beszélgetés magukkal mielőtt elküldték volna a tanfolyamra hármójukat?

— Igen. Először adtak hatféle nyomtatványt, hatféle ajánlat kellett. Kellett ugye a párttól, aztán az ifjúsági szervezettől, akkor az EFOSZ volt vagy DISZ, akkor a DÉFOSZ-tól, a munkahelyről, az iskolától, ahol az utolsó évet, a legmagasabb végzettséget megszereztem — a községi előljárástól. Ha jól emlékszem, a papírok a minisztériumba mentek. Győrbe hívtak be bennünket beszélgetésre. Mintha felvételi vizsga lett volna. Ez annyiból állt, hogy írtak velünk dolgozatot, egészen rövidet, egyoldalas valamit, akkor föladtak négy-öt számtanpéldát, azokat oldjuk meg, s utána elbeszélgettek velünk, főleg politikai témákról. Azután mondták meg, hogy hát fölvesznek, vagy nem vesznek föl. Augusztus 20-án kaptuk meg az értesítést, hogy felvettek.

- Nehéz elmondani, hogy mit jelentett. Tessék elképzelni, hogy ami soha nem történt meg, az most megtörtént. Egy csoda, egy fellengzős valami. Elmentünk Kalocsára.

— Akkor már párttag volt?

— Igen, 1945. júniusa óta.

— Akkor megérkezett Kalocsára.

— Igen. Nem mondom, szokatlan volt, hogy közös hálóteremben vannak az ágyak, szekrények. Tied a felső ágy, tied az alsó ágy... Abban, amelyikben én voltam, tizenheten aludtunk, mind bölcsészek. Aki mérnököknek készült, azoknak külön hálószoba volt. Tanulószobájuk is külön volt, csak az étkezés volt közös.

— A többi szakérettségishez képest hol helyezné el magát tudásban, mikor megérkezett?

— Erős közepesnek. Nem mondom, hogy kitűnő voltam, nem is lehettem kitűnő.

— A közösségben milyen helyet tudott megszerezni magának?

— Hát, hogy mondjam? A pártközösségben, mint gazdasági felelős voltam, a szakérettségim. Utána egyetemre kerültünk, ott csoportbizalmi voltam. A szakérettségim előtérben volt a párt, de nekem, mint géháznak, különösebb funkcióm nem volt. A titkár, az igen, az vitte a prímet. Ő járt a pártbizottságra meg ilyesmi. Én nem voltam nagymenő. De összehasonlítás végett: az, aki ott volt az asztalnál, ha még emlékeznek, a Varga Imre, az volt a titkárunk, két gimnázium után jött a szakérettségire. A Nagy Karcsi, aki a DISZ-titkár volt, két gimnázium után, Stefanik, akit említettem, hat gimnázium után, a Pintér István hét gimnázium után jött szakérettségire. Most ezek után én hiába ugrálnék. Én, aki a nyolc általános iskolát a dolgozók iskolájában végeztem el, fölvehetem a versenyt azokkal, akik hét meg hat gimnáziummal jöttek? Az, hogy kivívtam magamnak a jó középeket, az én részemről egy előkelő hely volt.

— A szakérettségi alatt le volt törve, ha valami nem ment?

- Hát sokszor. Megkaptam az ösztöndíjat, kaptam 437 forint ösztöndíjat, ebből 230-at befizettem szállásra, kosztra. Cigarettaztam, moziba mentem, cipőpasztát vettem, fogpasztát vettem, mosószert vettem, mert magam mostam. Így gondolhatják, mi pénzem maradt.

- Mikor elmentem szakérettségire, a nyári keresetemből csináltattam egy nadrágot és vettem két cérnainget. Mikor idehaza vasárnap elmentünk sétálni, fölvettem az új nadrágot, pantallót, vasalt nadrág volt, cérnainget, szép fehér ing volt, szépen néztem ki és boldog voltam. Ebben az egy ruhámban mentem el és végeztem el a szakérettségim. A szakérettségi végén kaptam szociális segélyt; egy öltöny ruhát vettem belőle, amit szabó készített, a legócskább szövetele, ami csak létezik. De ajándéknak ne nézzük a fogát, végeredményben abban végeztem el az egyetemem.

— A baráti körök azok mennyire különültek el a szakérettségim?

- A szakérettségim nagy elkülönülés már a hely miatt sem lehetett. A tanulószoba, a háló egybevolt; kimenő nem volt, vagy ha éppen mentünk valahová, akkor vittek bennünket.

— Hová vitték magukat?

— Például agitálni Kalocsa környékére. Előbb jött a mélyszántás, aztán jött a beszolgáltatás, Szabad Nép előfizetés.

— Miért? Nem akartak szántani, meg betakarítani, meg előfizetni az emberek?

— Hát akkor még több volt a kisgazda, a magángazdálkodó. Most nem az, hogy nem akartak beszolgáltatni, fogatolni — dehogy. Soknak nem volt, vagy gyenge volt a fogata.

— És agitációval lehetett fogatolni?

— Hát nem agitációval fogatoltak, hanem buzdítani is kellett. Ugyanúgy el lehetek keseredve, mint ahogy én el voltam. Hát nem akarok gorombaságokat mondani. Én is tele voltam lelkesedéssel a szakérettségim és utána, csak amikor hazajöttem és a haverokkal találkoztam, akkor kezdtem látni. Volt olyan, hogy sírni való kedvem volt agitáció közben. Ez már nem is Kalocsán volt, hanem Szegeden.

- Békekölcsonjegyzést kellett agitálni és kivittek bennünket Szeged környékére a tanyavilágba. Hát mi voltunk a városi intelligencia, az értelmiség, aki megy falura meggyőzni a parasztokat a szocializmus építésének előnyeiről. Kivittek bennünket egy tanyára. Amúgy elég hosszú ház volt nagy portával, nagy színnel kint az udvaron lovas kocsi, az egyik kereke összetörve, a másik kereke kiszedve. Jönnek elibénk kislányok, csak szoknyában olyan négy-ötéves kislányok voltak, bugyi nem volt rajtuk, cipő nem volt rajtuk, csak szoknyában jöttek elibénk. A kutya majd megevett bennünket, mert ugye mentünk befelé. Bemegyünk a lakásba, a konyhába. Földes konyha volt, a fal mentén két ágy, dunna, párnák, lepedő. A fogason, ruhafogas, ráakasztgatva kabátok: ilyen kabát, olyan kabát. Az anya ül az ágy szélén és szoptatja a legkisebb gyereket. Erre mentünk be. Beköszöntünk: Jó napot, Szegedről jöttünk, üdvözljük, a békekölcsonjegyzésről volna szó. A feleség erre elkezd sírni. Aki velünk jött nem szólt egy szót sem.

Nos, kulákházak voltak. A férjet azért, mert valamit mondani, mert a pártra, elvitték.

Bebörtönözték, munkaszolgálatra vitték. Az asszony otthon maradt a gyerekekkel nyomorban.

Mikor megszoportatta a kicsit, levette a tűzhelyről a fazekat krumplit főzött benne —, kereste a tasakban a sót, a maradékot. A gyerekek hámozták a krumplit, megsózták és ették. Na mit szól ehhez? Ez engem megfogott, mikor láttam ezt a nyomort. Ha ezt kívülről láttuk volna, azt mondtam volna, hogy hazudik. De nem hazudott. No.

— És nem okozott konfliktust magának, hogy tudta, hogy mi van kint?

— Nem, okozott. Csak gondolkozóvá tett. Nem tudtam már úgy lelkesedni.

— Történetek kizárások a pártból vagy a kollégiumból?

— Erre nem emlékszem.

— Hányszor volt odahaza szakérettségi alatt?

— Egyszer se.

— Ez azért is volt, mert nem akart jönni?

— Azért is.

— Félt az ellenséges légkörtől?

— Részben igen. Meg pénzem se volt. 33 százalékos utazási kedvezménye volt a diákoknak, de arra se volt pénzem, hogy ezt kifizessem.

— És a karácsonyt hol töltötte?

— Ott, Kalocsán.

— Sokan voltak ott növendékek?

— Nem. Tizenheten lehettünk.

— És milyen érzés volt ott tölteni a karácsonyt?

— Hát nézze, összejöttünk, beszélgettünk, kiengedtek a városba. Akkor ismertük meg a főutcát, mert ha végig is mentünk rajta korábban, sorakozóban kellett és énekelve.

— A városban se szerették magukat, azt hallottuk.

— Az ellenséges légkör inkább a felnőtt lakosságot jellemezte. Azért, mert mi voltunk az adu, hogy úgy mondjam az ütőkártya.

— Kinek a kezében?

- A pártnak a kezében. Az igazgatónk, Teschmayer volt a városi pártbizottság propaganda-titkára. Különbösen rendes ember. Nem véletlenül tették meg éppen őt. Azért tették meg éppen őt, mert a kollégium, mint egy idegen test a városban, mint 18 éven felüli fiatalember, ha agitálni kellett, akkor mind elment. Nem nagyon ment ott más agitálni. Minket raktak a tehergépkocsira...

— A Grósz-perrel kapcsolatosan sok mindenről beszéltek az évfolyamtársai. Maga azt hogyan élte át?

— Nos, nekünk az volt akkor beadva, hogy Grósz József kalocsai érsek nagy értékű műveket akart átjátszani külföldieknek, és a könyvekért éjszaka fognak jönni. Minket szakérettségiseket beosztottak éjszakára kettesével.

— Ki osztotta be?

— Hát a pártvezetés. A városi pártbizottságtól jött ki egy elvtárs, ő tartotta a tájékoztatót. Utána Teschmayer és Varga Imre a párttitkár osztott be bennünket kettesével. Megettük a vacsorát, megkaptuk a tájékoztatót, hogy mindenki vegye a kabátját, kinek mije van, és tessék maguk mennek ide, maguk a Május 1. parkba, maguk kimennek az Érsekkertbe, maguk kiállnak a főutcán ebbe a mellékutcába, abba a mellékutcába. A kalocsai érseki palotát egy park veszi körül: az Érsekkert. Oda az Érsekkert bokraiba bújunk, tehát nem úgy, hogy nyíltan lehetett volna látni. Olyan felhős, holdvilágos éjszaka volt. Bujkált a hold, nem lehetett látni semmit. Nem volt szabad cigarettázni, nem volt szabad beszélni, hasalni lehetett csak.

— Ön mit szólt az egészséghez?

- Semmit. Pistával, az unokatestvéremmel voltam együtt. Hát nem hittük el, hogy ilyen nagy veszély van, hogy ekkora fölhajtást kellene csinálni. Meg aztán mit csináljunk: megállítsuk, igazoltassuk, kiabáljunk, hogy itt van valaki? És ha nem az, akkor rajtunk röhög majd mindenki. Este körülbelül 9-kor mentünk ki és hajnalig álltunk őrt. De nem jött arra semmiféle idegen szerencsére. Felkészítettek bennünket, hogy a főkapun bemászhat valaki, vagy repülőgéppel jön és leereszkedik ejtőernyővel a város valamelyik terére, vagy a város határában.

— Az ÁVH-nak voltak kapcsolatai a szakérettségisekkel?

— Azt közelebbről nem tudom.

— Távolabbról?

—Ekkor már nem szakérettségin voltunk, hanem Szegeden, az egyetemen. Az ÁVH egyszer-kétszer fölkerült bennünket, szolgálattetésre.

— És ilyenkor az ÁVH inkább a szakérettségis gyerekeket kereste meg?

— A párttagokat. No most, a szakérettségisek nagy része párttag volt. Mondhatnám, hogy majdnem mindenki, vagy már korábban vagy mikor az egyetemre került. Inkább így függ össze.

— Volt olyan, hogy valaki a szakérettségi ideje alatt kibukott volna, vagy elege lett és abbahagyta?

— Volt. A szakérettségit 172-en kezdtük. Az érettségin, mikor felkerültünk a tablóra, már csak százhuszan maradtunk.

— Ötven ketten morzsolódtak le?

— Igen.

— Az érettségin végül is közepesen vizsgázott le. Hogy ítéli meg már tanárként, amit maguktól követeltek milyen szintű követelmény volt?

— A lehetőséghez képest szigorúak voltak. A tanításban az anyagot pontosan adták le. Maga a tanítás zsúfolt volt, nyolcéves anyagot egy évbe kellett összefogni. Mondjuk úgy: tölcserrel öntötték belénk a tudományt. Akinek jó befogadó képessége volt, azok többet tartottak meg belőle, akiknek gyengébb volt, az kevesebbet tartott meg belőle. Az érettségin, aki tudott a tételről két percig értelmesen beszélni, azt elfogadták négyesre. Ha tovább beszélt róla értelmesen, akkor jeles volt. Ha gyenge volt, nyöszörgött, besegítettek, akkor közepes. Ha többet segítettek, akkor egyes, vagy kettes...

- Bukás volt?

- Volt. Novák Gábor. Sztahanovista fűtő. A Budapest-Debrecen közötti vonalszakaszon Budapestről Debrecenbe menet úgy fűtötte a vonatot, hogy a megszabott időt 20 perccel megrövidítette. Annyival előbb értek Debrecenbe. Utána elküldték szakérettségire. Az én megítélésem szerint azért, mert részeges volt. Ennek ellenére a szakérettségi egész ideje alatt kapta a vonatfűtői fizetésének a húsz százalékát. Most ebből az következett, hogy mert pénze volt neki, ki-kiszökött a kollégiumból, leitta magát. Volt, hogy kivittek bennünket agitálni, akkor megszökött a tömegből, elment a kocsmába, leitta magát. Hát a végén meghúzták.

- Volt egy másik gyerek: Szép Jancsi — Szép János. Ez valahol Celldömölkön volt vasúti távirász. Nos, ezt valahogy átengedték, és jogásznak ment Pécsre. A jogászok latint tanultak. Nem tudta megoldani a latin leckét. Irt a Stefaniknak Szegedre, aki a gimnáziumban is tanult már latint. Elküldte a házi feladatot, Stefanik megoldotta és levélben elküldte neki Pécsre. Ezzel így elingázott félévig. Végül aztán beteg lett a Jancsi — hazakerült a szüleihez, meggyógyult, visszakerült. Közben elmaradt az anyaggal, a levelezés elakadt és kirúgták az egyetemről. Hogy visszakerült-e a vasúthoz vagy nem került vissza, nem tudok róla semmit. Megengedik, hogy én kérdezzek?

Szabadna a nevüket?

— Kovács Mária vagyok.

— Örkény Antal vagyok.

— Na jó. Fölirom a nevüket.

- Kalocsa után Szegedre került. Nem okozott nehézséget az egyetem?

- Az volt a hiba — legalábbis énszerintem, — hogy szakérettségire magyar-történelem szakra jelentkeztem. Nos, amikor elvégeztük a szakérettségit, akkor egyetemre csak egy szakra vettek föl: vagy magyar szakra, vagy történelem szakra. Különválasztották a kettőt. Az elképzelés az volt — már az állam részéről —, hogy alaposabban képzett magyar szakos tanárokat adjanak a középiskoláknak. Így mi a magyar szakon belül foglalkoztunk a mordvin nyelvvel, foglalkoztunk a finn nyelvvel, nyelvtörténettel és ami ehhez tartozik: fonetika, hangtan. Az irodalomban is, nemcsak irodalomtörténetet tanultam, hanem stílusztikát, folklórt. Nagyon magas szintű volt ez nekünk. Latint szakérettségim tanultam heti két órában, de ez kevés volt. Amikor tanultuk a régi magyar irodalmat, a középkori magyar irodalmat, televolt latinnal, nyelvészeti fogalmakkal. Atyaúrsten! Hogy fogok én ebből vizsgázni? Stefanik Karcsi mindig mondta, hogy ne kenődj el, tanulj, majd lesz valahogy. Vettem egy idegen szavak szótárát, hogy ne kelljen mindig kérdezni — ma is megvan. S amit nem értettem, a latin és görög szavakat kikerestem és kiírtam egyenként. Így lassan megtanultam.

- Na, el voltam maradva az olvasmányokkal. Már olyasfajta olvasottságom volt, mint a Függetlenség Regénytára, meg a Pesti Hírlap híres regénytára, de hát nem az volt a magyar irodalom... Olvasottság is kellett volna. A szakérettségim sem értünk rá olvasni. Olyasmiről kellett tanulni, amit nem olvastunk el. A poklok minden kínját kiálltam annak ellenére, hogy szerettem olvasni. Szegeden olvastam és olvastam. Nem ment a jegyzetelés. Ezt is megtanultam a magam kínján, illetve segítséggel.

— Különös bánásmódot élveztek a szakérettségisek az egyetemen?

— Nem. Nem. Tudták az előadók, hogy ki a szakérettségis, de ez nem feltétlenül jelentett előnyt. Szóval olyan éles elkülönülés nem volt, már csak a helyhiány miatt sem. Stefanik, aki hat gimnáziummal került szakérettségire, kitűnő volt az egyetemen is és elnyerte a Rákosi Mátyás ösztöndíjat. Most úgy hívják, hogy Népköztársasági ösztöndíj. Akkor ez 800 forint volt. Annyi előnye volt a Stefaniknak egy másik kitűnő tanulóval szemben, mint például a Kiss Gyurka, aki Kalocsán az I. István gimnáziumban érettségizett, s ő is kitűnő volt, hogy a Stefanik kapta meg az ösztöndíjat.

— Az egyetem elvégzésével hova helyezték?

— Bodajkra, általános iskolai tanárnak.

— Itt élte át 1956-ot?

— Nem. Már Fehérvárcsurgón. Áthelyeztek. Bodajkon laktam még akkor az iskolában, a földrajz-biológia szertárban. Az, hogy valami készül, azt az újságból vettem ki. Rádióm nem volt, csak az iskolának Fehérvárcsurgón. Reggelenként ott hallgattam a híreket. Október 24-én is átmentem Csurgóra. Egy pár gyerek az iskolaudvaron volt, a többiek már mentek hazafelé. Az igazgató kérdezi: Te átjöttél? Mondom: Átjöttem. Azt mondja: Miért? Nem lesz tanítás. Hát mért nem lesz tanítás? Nem tudod, mi van? Én nem tudok semmit. Forradalom van Pesten. Forradalom? Pesten? Pesten. Na, ne bolondozz! Azt mondja: Nem bolondozok. Nem tudod, hogy mi volt tegnap este Bodajkon? Mondom: Nem tudom. Azt mondja széjjelverték a ruszki temetőt. Eredj haza, aztán

majd, ha lesz valami, akkor értesítünk. Visszafelé menet megálltam Bodajkon, fölmentem a Kálvária-dombra, s láttam a szétvert ruszki sírokat. Megvolt a véleményem. Valahogy az a gondolat volt bennem: nevezzék akárminek, a halott ember, már ha kommunista volt, ha fasiszta volt, ha zsidó volt, akárki volt, már nem árt senkinek. Ha egyszer adtak neki olyan lehetőséget, hogy csináltattak rendes temetőt, mért kell azt feldúlni? Szóval ezzel együtt pofon volt nekem. Nem kommunista, hanem emberi meggyőződésből.

— Akkor kommunistának érezte magát?

— Igen.

— És ugyanaz a lelkesedés volt magában, mint 1950-ben?

— Megvolt. Sőt, az én egyéni meggyőződésem jelenleg is, 1945-ben is és azt követően Magyarországon is az volt. A munkásosztály kezébe került a hatalom. A munkásosztály élt ezzel a hatalommal néha vissza is élt vele, de nem tudta a vezetőjét kinevelni középszinten és alsószinten. A közép- és alsószintű vezetők jórészt nem voltak alkalmasak a vezetésre megbuktak. Ezek az apró dolgok vezettek az 1956-os ellenforradalomhoz. Akiket az ellenforradalom tett meg vezetőnek, azok megmaradtak vezetőnek. De ezt az országos vezetést középszinten és alsószinten a munkásosztály részéről a volt falusi középrétegek, tehát a középparasztok és volt kulákok kezébe csúsztatta át. Ez az új vezető réteg nyomja ma is a volt proletárokat és a proletárokból lett kádereket, akik nem tudtak eléggé alkalmazkodni, behódolni, akklimatizálódni a középrétegekhez. Én szerencsés vagyok: azokhoz tartozom, akiket nyomnak. Így látom.

— Elmondaná nekünk, hogy mit jelentett a korábban említett csalódása?

— Erről nehéz beszélni. Itt is, de nemcsak akkor. Hát mondhatom azt, hogy telítődtem a marxista tanokkal és bizonyos dac alakult ki bennem. Főleg a családdal, az öcsémmel kapcsolatban. Ő pap, téríteni akart engem, én meg csak azért sem térek meg. Közben a világ változott. Az a párt, aminek én a tagja voltam a kommunista párt, a Magyar Dolgozók Pártja átváltott Magyar Szocialista Munkáspártra.

— Ön már nem váltott át.

— Nos, én 57-ben még átigazoltattam magam az MSZMP-be. De azt mondtam: ha engem politikai meggyőződésem ellenére, tisztességes munkám ellenére, nem azt mondom, hogy egy nagyon kiváló munka, de a tölem telhető legjobb munka volt, akkor is, azóta is, és meggyőződésből, szívből-lélekből csinálom — szóval, ha csak annyira érdemesít a párt, hogy belém lehet rúgni, akkor én nem leszek a párt tagja. Először Bodajkról Fehérvárcsurgóra helyeztek át, majd 1957-ben akaratom ellenére Mányra. És ezt akkor is, azóta is tisztességtelen eljárásnak éreztem. Persze, nem úgy oldottam meg, hogy elmentem a pártba és megmondtam, hogy én nem kívánok párttag lenni, hanem úgy, hogy szépen kimaradtam. Aztán később ezt számonkérték. A pártosságom felől nyaggattak. Hogy mikor lettem párttag, meddig voltam párttag, mit tevékenykedtem. Megmondtam, hogy jelenleg nem tevékenykedek semmit. Hát, hogy miért nem? Azért mondom, mert nem vagyok párttag. Mióta? Mondom azóta, mióta otthagytam a pártot. Otthagytam?? Otthagytam!! A pártot nem lehet otthagyni, a pártból ki kell lépni. Meg kell mondani, hogy nem értek egyet a párt politikájával. Mondom: Idefigyeljenek, nekem is van iskolázottságom. Én is tudom, mit kell csinálni a pártban és mit nem. Csináltam is, és most nem csinálom. Szóval ez a negatívum végigkísért egész a mai napig, és még ezután is kísérni fog. Attól kezdve nem lett sehol nyugvásom. Mányról hazakértem magam Hédervárra, de Hédervár nem fogadott el. Darnózsélire kerültem. Három évig voltam ott, akkor átkértem magam Vasvárra. Nem engedtek. Akkor bejöttem Óvárra, de ott még meg se melegedtem, két hétig, ha tartoztam a Kossuth gimnáziumhoz, átpasszoltak a Kossuth gimnázium kollégiumába főhivatású nevelőnek. Ez 1962-ben volt. Első évben megengedték, hogy a gimnáziumban öt órát tarthassak. A második osztályban magyart az első osztályban történelmet. A második évben már nem engedték meg, a harmadik évben sem. A negyedik évben akaratom ellenére kinyomtak Ásványráróra, ez a szomszéd falu. Azóta ott tanítok. Magyart meg földrajzot. De innen próbáltak fűrni szakmailag, politikailag, csak szoknyás nem

vagyok, kártyás nem vagyok, részeges nem vagyok, reakciós se vagyok, így nemigen van mibe belekötni. Innen van az, hogy a fizetésem alacsony.

— Mennyi a fizetése?

— Négyezer kettőszázötven forint alapot kapok, erre kapom a pótlékot - 290 forintot. Kislányom után kapok 130 forintot. Ehhez jön ciklusonként, kéthetenként 2-4 túlóra.

— És minek tudja be, hogy ilyen sokat csapódott ide-oda?

— Nos, egyrészt a dacnak tudom be, ami a bátyámmal való szembenállásomból fakadt. Másrészt az induló körülmények hatására nem lettem olyan intelligens, amilyennek kellett volna lenni. Nem tudtam okosan hallgatni, mikor hallgatni kellett volna. Szókimondó voltam, most is az vagyok.

— Mikor elvitték magukat szakérettségire, akkor ez azzal a jelszóval történt, hogy az új rendszernek ki kell nevelni a maga értelmiségét.

— Hogy a proletariátusnak legyen proletár értelmisége. Aki a nép érdekét szolgálja és a népért küzd.

— Megvalósult ez a szándék?

— Részben. 1956 után azok a káderek, akiket az ötvenes évek első felében neveltek ki, kitartottak a nép mellett és még ma is kitartanak.

— De ezek nincsenek olyan jó helyzetben, ugye?

— Ezeket nyomják. Ezeket a többség nyomja. No most, amelyik ügyesen tudott alkalmazkodni az új helyzethez stb. az följebb vitte, vagy megőrizte az akkori helyét. Megélt. Anyagilag talán még jobban.

— Az értelmiségi létnek Ön szerint mik a meghatározói? Tehát mitől értelmiségi valaki?

— Hát ez nem teljesen tiszta. Nemcsak én nem tudom meghatározni, hanem más se. Értelmiséginek tartják azt, akinek érettségije van és értelmiségi munkakörben dolgozik. De értelmiségi az is, akinek érettségije nincsen és mégis értelmiségi munkakörben dolgozik, gondolok itt például a tanácselnökökre, tanácsitkárokra. Elvégezték a nyolc általánost, elvégeztek egy könyvelési tanfolyamot, aztán lett belőlük tanácsitkár. Én is voltam.

— Ön szerint az ötvenes években keményebb életvitel és vezetés jellemezte az életet, ami mára esetleg föllazult és amit ma esetleg hiányol is?

— Ezt is jelenti. A fegyelmet hiányolom. Nincs fegyelem. Napjainkban, aki fegyelmezett, az nem párttag, vagy nem azért fegyelmezett, hanem az anyagiakért tör. Dolgozik, mint a sróf, hogy minél több pénze legyen, meglegyen az, ami ma elérhető: négy-öt szobás lakás, garázs, autó, televízió, lemezjátszó, kis nyaraló - mit tudom én. És ezt el lehet érni. Nem annyira értelmiségi pályán, hanem mint szakmunkások.

— Minek tudja be azt, hogy magyar-történelem szakos középiskolai tanári képesítése ellenére általános iskolában tanít?

— A változásnak. Nos, azért tanítok általános iskolában, mert nem tudok idegen nyelveket. Most emiatt, főleg az idegen nyelvek miatt az egyetemi javaslat az volt, hogy én általános iskolában tanítsak. Már nem is kerülhettem tovább, mert az egyetem javaslata alapján mentem általános iskolába. Most az, hogy nem élhetem ki a pedagógiai ambícióimat, az a változásban van. Tetszik érteni?

— Kollégái az iskolában tudják, hogy szakérettségis volt?

— Így tudom.

— Ezt éreztették is magával?

— Igen, de nem úgy, hogy a szemembe mondták. Nem. Lekicsinylés formájában. A volt igazgatóim, vezetőim, a gazdagabb, tehát a közepes, vagy a magasabb falusi osztályból jöttek. Bennem meg az a neveltetés, amit mondtam, az a hiányosság, hogy nem lehettem elég intelligens, ez valahogy összeütközésbe került velük mindig. Belőlem is kiütközött az ősparaszt vagy vadparaszt, vagy akármicsoda. Meg belőlük is kiütközött ugyanaz. Egy-egy gúnyos megjegyzés, mellőzés kapcsán. Mondjuk, ha egy túlóra elosztás van, akkor nekem kevesebbet adnak, mit tudom én... Valahova el kell menni, akkor ne én menjek, mert annak nincs olyan ruhája, nem olyan a

megjelenése. Ez igaz is. Egy normál termet, akinek a karja, válla olyan, hogy jó és rászabott ruhája van stb., csak különben néz ki, mint akinek mondjuk úgy vásároltak készruhát, hogy nem rá szabták. Nálam ez évekig tartott, amíg odáig fejlődtem, hogy most már szabott ruháim vannak. Most már ez is szabott, ami rajtam van. Nos, ez nemcsak a szakérettségisnek szólt, hanem a csórónak szólt. Az anyagilag kevésbé tehetősnek is szólt. De mivel én szakérettségis voltam, egyúttal annak is szólt. Hát így értem.